

2005 fordulópont volt a magyar képregény történetében. Ezen esztendő április 9-én rendezte ugyanis az első honi képregényfesztivált a frissen alakult Magyar Képregénykiadók Szövetsége. Bár a hazai alkotók munkái azóta sem özönlöttek el a könyvesboltokat, és a kiadók még ma is alaposan megfontolják, hogy megjelentessék-e a műveiket, mégis számos képregényszerző mutatkozott be az elmúlt években. Ez a tanulmány két kérdésre próbál meg választ adni: milyen trendek jellemzik a kiadványi struktúrát, és merre tart a kortárs magyar képregény?

Honnan hová

A képregény, vagy ahogyan nyugaton nevezik, a kilencedik művészet, hazánkban sohasem tartozott az elismert önkifejezési formák közé. Pontosabban hosszú időn keresztül még csak önkifejezési formának sem tekintették, csupán „lebutított” irodalomnak. Ez annak köszönhető, hogy a rendszerváltozást megelőzően a magyar alkotók munkái csaknem kizárólag irodalmi művek (majd filmek) adaptációi lehettek. A képregény magyar vadhajtsa 1957-es születésétől¹ kezdve több mint három évtizeden keresztül többé-kevésbé elszigetelten fejlődött, és a rendszerváltozást követően sem tudott igazán megújulni. Az adaptációs vonal egészen a közelmúltig, még 50 év múltán is a magyar képregény domináns változata volt, és csak nemrégiben történt meg a trónfosztása.

Az államszocializmus alatt kevés szerzői képregény jelenhetett meg, és azt a kevés sorozatot is, amely végül eljuthatott az olvasókig, nem sokkal indulásuk után leállították a kultúrpolitika illetékesei. A rendszerváltozás környékén sokan éltek a megnyíló lehetőséggel, hogy eredeti képregényeket készíthessenek. A legtöbb próbálkozó azonban csak futó kapcsolatba került a médiummal, ugyanis saját kiadványaikkal nem tudtak a piacon maradni, a továbbra is képregényeket közlő lapok (főként rejtélynyújságok) pedig csak kevés embernek biztosították munkát. Az alkotók megjelenési lehetőségei korlátozottak voltak. Az 1990-es évekre az adaptációs rajzolt irodalom visszaszorult néhány lapba, amelyek közül továbbra is a Füles volt a legjelentősebb, ahová a magyar adaptációs képregény atyja, Cs. Horváth Tibor halála után Kiss Ferenc szállította a forgatókönyvek többségét. A fiatal alkotók jó része a Fülesben vagy a Kretén humor-magazinban publikált (például Fekete Imre, Cserkúti Dávid és Varga Zoltán). A terjedelmesebb képregények mellett a *comic strip* műfaj is elterjedt: népszerűsége alapján érdemes kiemelni Szabó László Róbert, alias Marabu *Dilidodó*-sorozatát, amely a Kreténben jelent meg, illetve Gróf Balázs különféle képsorait, amelyek az Est Lapokban tűntek fel.

Az ezredforduló környékére azonban nemcsak a magyar képregény, hanem maga a médium is csaknem tetszhalott állapotba került hazánkban. Nem erősödött meg eléggé a pozíciója ahhoz, hogy felvehesse a versenyt az olyan újonnan fel-

tűnt médiumokkal, mint a kereskedelmi televíziók vagy az internet. Ezen a helyzeten változtatott a 2005-ös esztendő.² Az első képregényfesztivált követően megugrott az itthon kiadott művek száma, ám ezek többsége külföldi képregények fordítása volt, míg magyar szerzők munkái ekkor még csak elvétve jelentek meg, és azok is többnyire régi irodalmi adaptációk újrakiadásai voltak. A képregényes szcéna intézményesülésének azonban nagy lökést adott a fesztivál.

A hazai képregényes élet radikális változásokon ment keresztül az elmúlt években: a képregénykiadók megjelenése és közös érdekképviseletük (Magyar Képregénykiadók Szövetsége) megalakulása, valamint a képregényes rendezvények (fesztiválok, börszék, kiállítások) megszorodása révén megindult az intézményesülés útján, amely úton újabb lépéseket jelentett a kiadók internetes jelenléte, az egyre több képregényes pályázati kiírás, vagy például a MKSZ által létrehozott képregényes díj, az Alfabéta. A közös fellépésnek köszönhetően a képregények helyet kaptak a könyvesboltok polcain, az újonnan megjelenő kiadványok száma évről évre emelkedett (ma már inkább stagnál), tematikájuk kiszélesedett, és fokozatosan egyre több könyvkiadó (Athenæum, Magvető, Cartaphilus) fogott bele képregények közreadásába. A könyvkereskedések meghódítása azt eredményezte, hogy a papíralapú képregények olvasótábora növekedni kezdett, bár a különböző kulturális változatok közül a legnagyobb szeletet a legkésőbb feltűnt manga (japán képregény) hasította ki magának a piacból.

A kortárs hazai képregény

Mégis mennyit profitáltak ezekből a változásokból a kortárs magyar alkotók? Mindössze annyit, hogy végre többen is megjelenési felülethez jutottak. Hiába sikerül azonban bemutatni közönség előtt a munkáikat, általában nem a képregényeikből

¹ Ez az egyezményes évszám az első hosszabb terjedelmű magyar szóbulorékos képregény feltűnését jelöli, ekkor jelent meg ugyanis Cs. Horváth Tibor és Zórád Ernő *Winnietouja* a Pajtásban. A magyar képaláírásos történetek viszont már a 19. század második felében, míg a rövid szóbulorékos hazai képregények a második világháborút megelőzően tűntek fel.

² Bár ennél korábban indult a fiatal alkotók műveit közreadó *PTSD Antológia*, ami 2004 augusztusától 2005 februárjáig három számot ért meg.

Dunai Tamás

Agonizálva éledezni

a kortárs magyar képregény

élnék, hanem egyéb, szerencsés esetben grafikai, illetve reklámmunkákból tartják fenn magukat, amelyekhez a műveiket legfeljebb portfólióelemként használhatják. Az tehát, hogy a képregényszakmából nem lehet megélni, nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a hazai alkotók képregényeinek száma az elmúlt öt év alatt sem duzzadt átláthatatlan mennyiségűre.

A kiadványi struktúra felvázolása így nem ütközik túlzott nehézségekbe. A legfőbb változások, hogy a magyar képregényeket korábban is közlő lapok, folyóiratok mellett újak tűntek fel (köztük például a Műút), számos önálló újrakiadás, új műveket tartalmazó és gyűjteményes kötet jelent meg (kiadói háttérrel vagy szerzői kiadásban), valamint több olyan képregény-antológia (Pinkhell, *Zap*, Roham, Eduárd fapados képregényűjság, *Fekete-Fehér Képregény-antológia*) indult el, amely hazai képregényeknek (is) helyet biztosított a lapjain.

Jelenleg számos különböző trend jellemzi a magyar képregényt. A hetvenes években feltűnt Fazekas Attila és néhány más alkotó továbbra is elsősorban az adaptációs vonalat követi. A fiatalok – főként a nyugati (és néhányan a távol-keleti) képregények hatására – teljesen más szemléletet képviselnek, mint az adaptációs hagyományt ápoló művészek. Egyelőre kevés a letisztult stílusú rajzoló és a kiforrott forgatókönyv, valamint sok artistikus, kísérleti jellegű képregény jelenik meg. Mindezek miatt nehéz pontosan meghatározni, hogy ki és milyen formában lesz képes megmaradni a magyar képregénypiacon.

Az adaptációs hagyományt az önálló kötetek között elsősorban a klasszikus képregények újrakiadásai képviselik. Korcsmáros Pál (*Az irodalom klasszikusai, Rejtő-sorozat*), illetve Sebők Imre életműsorozatai mellett számos más rajzoló (Fazekas Attila, Vass Mihály, Sarlós Endre, Dönti Károly, Szenes Róbert) több munkája, valamint a különféle ritkaságokat bemutató *Fekete-Fehér Képregénymúzeum* fémjelzi ezt a vonulatot. Ezek mellett a folyóiratokban és az antológiákban (a fiatal alkotók művei közt)³ is találkozhatunk ezzel az irányzattal. Új adaptációs képregényalbumból mindössze kettő jelent meg az elmúlt években. Az egyik *A Gemini-jelentés*, Fazekas Attila rajzaival Korcsmáros Péter írása alapján Bayer Antal forgatókönyvéből. A másik a *Keresők*, amit Molnár Péter azonos című novellája alapján Peer Krisztián alkalmazott képregényre, és László Zsuzsi rajzolt meg (a novellából készült darabot a Táp Színház játszotta). Míg az előbbi egy tradicionális, utóbbi egy modern és formabontó képviselője ennek az iránynak.

A hazai *comic strip* szintén minden lehetséges megjelenési felületen jelen van, a különféle lapoktól kezdve az antológiákon keresztül az önálló kötetekig – és természetesen, bár ennek az írásnak ez nem témája, a weben is. Az újdonság ezen a területen, hogy megjelentek az egyes képsorok gyűjteményes kiadásai. A régi nagyok, Gróf Balázs (*Képregények*), valamint a kétszeres Alfabéta-díjas Marabu (*Hé, Dodó!*) kötetei mellett több új strip is saját albumot kapott. Merényi Dániel kultikus webcomic-sorozata, a *Napirajz* már a második könyvnél tart. Önálló füzettel jelentkezett Pásztor Tamás is (*Tomster hihetetlen kalandjai*), aki

az amerikai mainstream stripek hangulatát adja vissza, és friss, fiatalos humorral tárja elénk főiskolás hősei mindennapjait. Szentgyörgyi Ottó, a *comic strip*-formátum idei nivódíjasa, első szerzői kiadású füzete (*papír[on]*) tavaly látott napvilágot, idén pedig már önálló havilappal lépett a nagyközönség elé (Négyzet – Az első abszurd kör). A kritikai siker azonban nem mindig jár együtt saját albummal: Haragos Péter *Strip* című sorozatából a szerző Alfabéta-díja ellenére egyelőre nem készült válogatás.

A terjedelmesebb szerzői képregények terepére lépve először az antológiákat vegyük górcső alá, hiszen a legtöbb alkotónak ezek nyújtanak megjelenési lehetőséget. Az egyik legambiciózusabb hazai képregényes kezdeményezés a Magyar Képregény Akadémia lapja, a Pinkhell több mint fél tucat számot tudhat maga mögött, és számos igazán tehetséges művész rövid, illetve közepes terjedelmű képregényét fogja egybe. Az ingyenes Roham magazin 2005–2006-os számaiban egy igazán kiemelkedő sorozat kapott helyet (Oroszlány Balázs, Németh Áron és Tebeli Szabolcs *Bürokraták* című képregénye), mára azonban a lap kifejezetten kísérleti képregények gyűjtőhelyévé vált, míg a hagyományosabb művek az eddig egy számot megért, a Pinkhellhez sok szempontból hasonlító *Zap antológiába* költöztek. Az előzőeknél valamivel kisebb jelentőségű válogatások a Nero Blanco Comix, illetve a Panel különszámai. Előbbi a Képes Kiadó magyar képregényeket közlő antológiája, utóbbi az első magyar képregényes szaklap csak képregényeket tartalmazó gyűjteménye, amely kiadói háttér nélkül, szerzői kiadásban jelenik meg. Ábrai Barnabás színvonalas, saját készítésű *Sushi Stripje* két rész után szűnt meg. A *Fekete-Fehér Képregény-antológia* hat számig jutott, majd átadta a helyét a *Papírmozinak*: ezek vegyesen tartalmaztak magyar és külföldi képregényeket. Hozzájuk hasonló egyes tematikával készült az Eduárd fapados képregényűjság is, amely hírlapárusi terjesztésbe került, ám a kilencedik számmal ennek is lezárult a története. Igaz, csak szerzői kiadásban, de ma már magyar mangaantológiákat is olvashatunk (*Dharma, Keretbe zárt világ*).

Az önálló kötetben megjelenő képregények esetében fontos különbséget tenni a kiadóknál megjelenő és a szerzői kiadású alkotások között, mert sokszor ettől függ, hogy csak a képregényes szubkultúra vagy a nagyközönség is megismerheti-e az adott művet. A kiadói háttérrel általában a magasabb példányszám és a könyvárusi terjesztés is együtt jár, míg a szerzői kiadványokat gyakran maguk az alkotók árusítják a különböző képregényes rendezvényeken és összejöveteleken. A következőben nem térek ki minden egyes műre, csak példákat hozok a trendek érzékeléséhez.

2005-ben még kevés alkotónak sikerült önálló albummal megjelenie: az első magyar kötetek Odegnál Róbert (*A Rév*) és Pilcz Roland (*Kalyber Joe*) nevéhez fűződnek. Mindkettő zsánerképregény, míg az előbbi a sci-fi, utóbbi a kalandtörténetek

³ Például a 2009-es Alfabéta-díj egyik jelöltje a Kép-novella kategóriában, Zorro de Bianco és Graphit képregénye, *Az apák bínei* Christianna Brand novellájából készült.

sorát erősíti. A pozitív visszhang ellenére *A Rév* sajnos csak egy rövid folytatást kapott az Eduárdban, a *Kalyber Joe* viszont már a negyedik epizódnál tart, és comic strip-változatban is feltűnt. Az új próbálkozók többsége csak lassan követte az úttörőket, rövidebb történeteik eleinte inkább az említett válogatásokban bukkantak fel.

Azonban nem csak az újonnan indult generáció tagjai, hanem az adaptációs irányzat szerzői is jelentkeztek eredeti alkotásokkal. Fazekas Attila 2006-ban, a forradalom 50 éves évfordulójára készült el a *Tűzvihar 1956* című képregényével Bán Mór forgatókönyve alapján, és a szintén irodalmi adaptációkban (is) mozgó Vass Mihály ugyancsak előállt egy saját füzettel (*Tinglitangló*) a Képes Kiadónál az *Eduárd bemutatja* sorozatban.

Ebben a szériában jelent meg Göndöcs Gergely gyűjteményes kötete (*Dr. Sör Kálmán, matematikus*), valamint az egyik legtehetségesebb fiatal alkotó, Felvidéki Miklós *A fiú, akit Zsuzsinak hívtak* című műve is, amelyben egy Johnny Cash-balladát dolgozott át, némi amerikai ízt csempészve a magyar képregénybe. Az amerikai mainstream képregényes tradíció nagy hatással volt Tebeli Szabolcs (Brazil) sci-fijére, a *Johnny Fellow*-ra is, amit a Roham jelentetett meg. Szintén a Roham gondozásában látott idén napvilágot a *Pestblog.hu*, ami Ábrai Barnabás *Sushi Stripjének* örökségét viszi tovább.

Az art-képregény, ami az antológiákban (Pinkhell, Roham) viszonylag nagy teret szerzett magának, a kötetek között ugyancsak jelen van a hazai piacon: a Roham adja ki Stark Attila *Kulo Cityjét*, amely a képregény-médiium mezsgyéjén helyezkedik el. Csordás Dániel *Nocturne*,⁴ valamint Futaki Attila rajzoló és Nikolényi Gergely író *Spirál*⁵ című munkája is ebbe a vonulatba illeszthető. Utóbbi több szempontból is különleges, hiszen nem elég, hogy Magyarországon a Magvető gondozásában jelent meg, de a francia Editions Carabas is kiadta, és a – jobbára csak a képi megvalósítást – méltató kritikák újabb hazai és külföldi megrendelésekhez jutatták a rajzoló.

A szerzői kiadású alkotások közül már csak válogatásjelleggel álljon itt néhány, hiszen ezek között is akadnak jobb sorsra érdemes művek. Ilyen például az idei Alfabéta-díj egyik nyertese, Kemenes Iván és Varga Péter képregénye, a *Stroboscopa*, amely egy noir hangulatú, az 1920-as évek Budapestjén játszódó természetfeletti krimi. Tálósi András *Charax* című állatfigurákkal elmesélt bűnügyi története szintén megérdemelné, hogy megismerje a szélesebb közönség, mint ahogy Menráth András *Karanténját* is, amit eredetisége és egyedi hangulata emel ki a szerzői kiadású képregények mezőnyéből. Ezek a címek azonban csak egy szűk réteg számára hozzáférhetőek: akik nem mozognak a hazai képregényes életben, feltehetően még nem is hallottak róluk.

Így fest jelenleg a magyar képregények kiadványi struktúrája. De merre tart a honi képregény? A rajzolt irodalom, bár az elmúlt években lezajlott folyamatok hatására nyert némi teret magának, még ma is peremhelyzetben levő médiumnak tekinthető, amelynek rendkívül kicsi az olvasótábora. A Szonda Ipsos tavaly júniusi felmérése szerint a felnőttek 87 százaléka soha éle-

tében nem olvasott képregényt, de ez a szám meglehetősen alacsony, hiszen a rendszeres olvasók a maradék 13 százaléknak is csak a töredékét teszik ki.⁶ A megkérdezettek mindössze 2 százaléka állította, hogy havi rendszerességgel vagy annál gyakrabban vesz a kezébe képregényt, valamint további három százalék azt, hogy évente többször. Annak ellenére, hogy számos képregényfigura hazánkban is a populáris kultúra részévé vált (például egyes amerikai szuperhősök a képregénymoziknak köszönhetően), képregényes történeteiket jó, ha pár ezren követik folyamatosan.

A Szonda Ipsos felmérésében szereplő számok ráadásul a teljes médiumra vonatkoznak. A magyar képregény azonban nem versenyezhet az amerikai vagy a távol-keleti kulturális változatok viszonylagos népszerűségével (legfeljebb az itthon relatíve elutasított európai változatával): stabil olvasótábora mindössze pár száz fő (egyes műveknek esetleg néhány ezer). Szerzői kiadások példányszáma 30-40 darabtól néhány százig terjed, de a kiadói támogatással megjelenő képregények is csak ritkán lépik át az ezer példányos határt. A kötetek gyenge fogyása ráadásul egyre óvatosabbá teszi a kiadókat. Kivétel is akad: a *Rejtő-sorozat* és a *Napirajz* egyes köteteiből már újraindítás is készült. A képregény hazai változata azonban összességében egy peremmédiум peremén helyezkedik el, ahonnan csak nagyon keveseknek sikerül országos ismertségre szert tenniük. Az önálló kötetek megszaporodása biztató jelenség, ám az aktuális könyvpiaci recesszió nem igazán kedvez a magyar képregénynek, hiszen eleve kockázatos a kiadásuk. Sokak számára így csak a szerzői közreadás marad, amelyet a piaci trendek nem befolyásolnak, mivel kevés tőkével is bárki (szűk) közönség elé tárhatja a munkáját. A szerzői megjelenések növekvő száma azonban nem lendít a hazai képregény helyzetén, mert a forgalmazás underground jellege miatt ezek (szinte) csak a képregényes szubkultúra tagjai számára hozzáférhetőek. Egy peremkultúra undergroundjának lenni pedig nem éppen biztató jövő. A magyar képregényt ebből a státusból a kilencedik művészet egészének növekvő médiajelenléte sem emeli ki. Az elmúlt években ugyan egyre több hazai lap és internetes oldal közöl visszatérő jelleggel képregényekről szóló írásokat, ám ezek is többnyire mostohán bánnak a magyar képregénnyel, hiszen a kritikusok egy része ignorálja a kortárs hazai műveket.

A magyar képregény egyszerre mutatja a felfutás (több megjelenési felület, egyre több próbálkozó és kiadvány) és a recesszió (alacsony példányszámok, a nagyközönség számára hozzáférhetetlen kötetek) jegyeit. Az agonizálva éledező hazai képregény, úgy tűnik, az elmúlt években eljutott a számára potenciálisan elérhető legmagasabb szintre, ahonnan jelenleg nem mutatkoznak az előrelépés jelei.

⁴ Bővebben: *Egy álomvámpír hétköznapjai* (Csordás Dániel: *Nocturne – Az éjszakai látogató*), Műút, 2008009, 49.

⁵ Bővebben: *Kulgyanis sablonok* (Futaki Attila – Nikolényi Gergely: *Spirál*), Műút, 2008008, 60.

⁶ <http://www.nka-kincstar.hu/galeria.html?pic=3084&cp=1> (Utolsó letöltés: 2008. 11. 20.)